

IGOR MICHAŁ NIEWIADOMSKI
Pomnik Wyzwolenia Kołobrzegu.
Historia Pomnika Zaślubin Polski z Morzem
na podstawie zasobu Archiwum Państwowego
w Koszalinie

GENEZA ZAŚLUBIN

Kołobrzesckie zaślubiny z Morzem Bałtyckim wieńczyły bardzo szeroko podkreślany we wszelkiego rodzaju materiałach propagandowych 1. Armii Wojska Polskiego marsz szlakiem Bolesława III Krzywoustego. Wszystkie trzy marcowe uroczystości Zaślubin Polski z Morzem w Dziwnówku z 15 marca, Mrzeżynie z 17 marca oraz Kołobrzegu z 18 marca 1945 roku nawiązywały do Zaślubin Polski z Morzem w Pucku i Wielkiej Wsi (dziś we Władysławowie), których w dniach od 10 do 11 lutego 1920 roku dokonał dowódca Frontu Pomorskiego – gen. Józef Haller¹. 17 marca 1945 roku w czasie uroczystych zaślubin Polski z Morzem w Mrzeżynie, kawalerzyści 1. Warszawskiej Brygady Kawalerii odmówili poniższą przysięgę: *„Ślubuję Ci, Polskie Morze, że ja, żołnierz Ojczyzny, wierny syn swego Narodu, nigdy Cię nie opuszczę. Ślubuję Ci, że zawsze będę kroczył tą drogą, którą mnie wola Demokracji Polskiej, wyrażona przez Krajową Radę Narodową i Rząd Tymczasowy do Ciebie przywiódł. Niezachwianie stać będę na Twojej straży. W Twojej obronie nie będę szczędził krwi ani życia, by nigdy Cię nie oddać więcej Niemcom. Przywrócone Ojczyźnie – na wieki pozostaniesz Polskim Morzem”*². Następnie, dwaj ułani: starszy ułan Kobylański i kapral Suchorzewski, otrzymali od majora Stanisława Arkuszewskiego dwa pierścienie, które, wjechawszy konno do morza, rzucili przed siebie. Na zakończenie uroczystości nie odśpiewywano „Międzynarodówki” czy „Czerwonego Sztandaru”, ale „Rotę”³. Można przy

-
- 1 Por. Hieronim Kroczyński, *Zaślubiny Polski z Morzem*, Wydawnictwo Le Petit Café, Kołobrzeg 1999, s. 110–112. Autor niniejszego artykułu pisał o tym również: Igor Niewiadomski, *Zaślubiny Polski z Morzem jako symboliczny akt uzyskania przez Polskę dostępu do Morza Bałtyckiego*, [w:] *Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego*, Janusz Gmitruk (red.), Nr 36/2020, s. 199–211.
  - 2 Hieronim Kroczyński, *Polskie tradycje morskie 967–1945*, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg 2012, s. 226–227.
  - 3 Tamże, s. 227.

tym też dodać szereg innych uroczystości, jak np. zaślubiny w Gdyni⁴, a warto również zauważyć, że duża część oddziałów 1 czy 2 Armii Wojska Polskiego dokonywała miejscowych zaślubin jak 8 marca 1945 roku, kiedy to pewną formę zaślubin z morzem przeprowadziła 3. kompania podporucznika Władysława Juraka⁵. Kołobrzescie zaślubiny były bez wątpienia kwintesencją marcowych walk w 1945 roku⁶. H. Kroczyński zauważa, że pomimo ogromnej wagi uroczystości, sytuacja wymusiła na organizatorach wykazanie się improwizacją. Nadal linia brzegowa w pewnym stopniu była linią frontu. W samych uroczystościach wzięło udział około 300 żołnierzy⁷. Uroczystości odbiły się szerokim echem również w Związku Radzieckim. Niemal w tym samym czasie, co uroczystości Zaślubin – odbywały się uroczystości w Moskwie: ze 124 dział oddano 12 salw na cześć zdobywców Twierdzy Kołobrzeg – *Festung Kolberg*.

BUDOWA POMNIKA

Początkowo, pomnik miał stanąć w miejscu, w którym rzeczywiście odbyła się uroczystość Zaślubin Polski z Morzem. Niestety, w pobliżu portu nie mogły być umieszczane pomniki o pokaźnej wielkości, zatem ostatecznie zdecydowano się umieścić ów pomnik w pobliskim parku, ok. 300 metrów od miejsca historycznych zaślubin. W dniach 11–12 października 1958 roku, kiedy w Kołobrzegu świętowano 15-lecie Wojska Polskiego (rocznica bitwy pod Lenino), miejsce dawnych zaślubin było bardzo istotne dla całokształtu uroczystości. Wtedy, według J. Patana, miała powstać idea budowy odpowiedniego monumentu upamiętniającego uroczystość Zaślubin Polski z Morzem. Zdaniem autora książki „Moje lata sześćdziesiąte. Kołobrzeg 1960–1969” rozpoczęto wtedy zbieranie pieniędzy na budowę pomnika⁸. 21 kwietnia 1959 roku, w czasie Okręgowego Zjazdu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Koszalinie, szeroko dyskutowano o budowie pomnika. Ostatecznie, 17 marca 1963 roku, w czasie uroczystości 18 rocznicy wyzwolenia Koło-

4 W Gdyni doszło do szeregu zaślubin, w tym najbardziej uroczystych z 6 kwietnia 1945 roku. Wydarzenia upamiętnia tablica pamiątkowa przy Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni. Por. Hieronim Kroczyński, *Zaślubiny Polski z Morzem*, op. cit..., s. 112.

5 Por. tamże, s. 92–93.

6 Por. Hieronim Kroczyński, *Główna uroczystość zaślubin z morzem I i II Armii Wojska Polskiego*, [w:] „Polskie tradycje morskie 1967–1945. Zaślubiny z morzem”, Wydawnictwo Le Petit Café, Kołobrzeg 2012, s. 222.

7 Por. Hieronim Kroczyński, *Zaślubiny Polski z Morzem*, Wydawnictwo Le Petit Café Kołobrzeg 1999, s. 110.

8 Jerzy Patan, *Pomnik Zaślubin – trochę historii Moje lata sześćdziesiąte. Kołobrzeg 1960–1969*, cz. II, Wydawnictwo PATAN, Kołobrzeg 2009, s. 244. Jednak w relacji prasowej z „Głosu Koszalińskiego nie ma informacji na ten temat. W wydaniu z 13 października 1958 roku w artykule pt. „Złot bohaterów walk o Kołobrzeg” pisano tylko o powtórzeniu aktu zaślubin z morzem oraz o podjęciu przez uczestników zlotu akcji odgruzowywania miasta. Złot bohaterów walk o Kołobrzeg, [w:] *Głos Koszaliński. Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR*, 13.10.1958 r., Nr 243 (1874 – w stopce gazety popełniono błąd i podano numer 244), s. 1, 2.

brzegu, wiceprzewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie, Klemens Cieślak, umieścił w fundamencie pomnika tubę z aktem erekcyjnym⁹. W Archiwum Państwowym w Koszalinie znajdują się plany budowy monumentu, autorstwa architekta Wiktora Tołkina. Początkowo pomnik miał nosić nazwę Pomnika Wyzwolenia, jednak już dnia 1 listopada 1963 roku uroczyste mówiono o Pomniku Zaślubin Polski z Morzem¹⁰ i taką nazwę przyjmuje do dziś.

Architekt Wiktor Tołkin, pochodzący z Kresów, w czasie wojny, dokładnie dnia 17 listopada 1942 roku został osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu¹¹. Dzięki staraniom rodzinnym opuścił obóz w 1944 roku i następnie jako żołnierz Zgrupowania „Krybar” (batalionu „Bicz”) walczył w powstaniu warszawskim¹². Po kapitulacji powstania trafił do obozu jenieckiego X B Sandbostel¹³ gdzie został wyzwolony 29 kwietnia 1945 roku¹⁴. Zapytany przez Małgorzatę Bramę z Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego w wywiadzie w 2008 roku, na pytanie „Dlaczego akurat taki kształt chciał pan nadać tym pomnikom, wielki monumentalne bryły?”, odpowiedział: „Bo nie las miał opowiadać te okropne rzeczy, które się tu działy, tylko musiała mówić bryła (...)”¹⁵. Wiktor Tołkin był autorem wielu martyrologicznych pomników w okresie PRL. Do jego dzieł można zaliczyć również m.in. Pomnik Zwycięstwa w Darłowie z 1959 roku, Pomnik Alfa Liczmańskiego stojący w Gdańsku z 1965 roku czy Pomnik Walk i Męczeństwa z 1968 roku upamiętniający ofiary obozu koncentracyjnego w Sztutowie (KL Stutthof), ponadto upamiętniał szereg walk żołnierzy 1 i 2 Armii Wojska Polskiego w pomnikach z walk pod Lenino czy Studziankami – jego esencje można zobaczyć między innymi w wizualizacjach pomnika Czynu i Oręża ze Sztumu, odsłoniętego w 1967 roku czy Pomnika Czynu

-
- 9 Całą sytuację opisuje Jerzy Patan. Jerzy Patan, *Moje lata sześćdziesiąte.*, op. cit, s. 244–247.
  - 10 Leszek Figas, Tadeusz Kwaśniewski, Jerzy Leslak, Władysław Łuczak, Waclaw Nowak, Stefania Zajączkowska, „Pomnik Zaślubin Polski z Morzem odsłonili towarzysze A. Zawadzki i M. Spychalski”, [w:] *Głos Koszaliński. Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR*, Nr 264 (3461), 04.11.1963, s. 1.
  - 11 Tołkin Wiktor, [w:] *Straty.pl. Baza Instytut Pamięci Narodowej. Portal: <https://straty.pl/szukaj-osoby.php>*, dostęp: 19.10.2022.
  - 12 Tołkin Wiktor „Ostoja”, [w:] *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powstania Warszawskiego*, Piotr Rozwadowski (red.), t. 6, Wydawnictwo: „Fundacja Warszawa walczy 1939–1945”, Warszawa 2004, s. 583.
  - 13 Mirosław Gliński (MrGl), Tołkin Wiktor, architekt, artysta, rzeźbiarz, *Gedanopedia. Portal: https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=TO%C5%81KIN_WIKTOR*, dostęp: 19.10.2022.
  - 14 Tołkin Wiktor, *Straty.pl* ... op. cit. dostęp: 19.10.2022. Na temat wyzwolenia obozu Sandbostel m. in. Muzeum Pamięci Sandbostel – Gedenkstätte Lager Sandbostel. Portal: <https://www.stiftung-lager-sandbostel.de/>, dostęp: 19.10.2022.
  - 15 Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego, Rozmowa Małgorzaty Bramy z Wiktorem Tołkinem ps. „Ostoja”, <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/wiktor-tolkin,1668.html>, Warszawa, 29.10.2008, dostęp: 4.08.2022.

i Oręża w Pucku z 1977 roku¹⁶. Po przedstawionych przykładach widać, że Wiktor Tołkin swoje pomniki poświęcał zarówno wydarzeniom martyrologicznym jak i heroicznym. Sam artysta tak pisał o idei Pomnika Wyzwolenia Kołobrzegu na etapie projektu, zwracając przede wszystkim bardzo dużą uwagę na szereg okoliczności rocznicowych, które mogą wiązać się z tym wydarzeniem: „Pomnik Wyzwolenia zasadniczo wzniesiony zostaje dla upamiętnienia historycznej chwili dotarcia jednostek I Armii Wojska Polskiego do Bałtyku. Zarówno zasadnicza tematyka pomnika jak i jego umiejscowienie wyraźnie o tym mówią. Jego odsłonięcie wiązać się będzie zresztą z historycznymi datami 20-lecia Ludowego Wojska Polskiego /1943–1963/, a następnie 20-lecia niepodległości /1944–1964/ – Rocznica Manifestu Lipcowego. W roku 1965 odbędą się na całym Pomorzu uroczystości 20-lecia wyzwolenia. Głównymi ośrodkami tych uroczystości będą okolice Szczecina /sforsowanie Odry/, Kołobrzeg /dotarcie do morza/ i Gdańsk–Gdynia. Centrum tych uroczystości na Pomorzu Środkowym znajdzie niewątpliwie miejsce w Kołobrzegu, a więc u stóp wzniesionego już pomnika”¹⁷. Jednocześnie Tołkin wspominał, że wzniesienie pomnika w Kołobrzegu ma o wiele szersze znaczenie ideowe. Mówiąc bowiem o wyzwoleniu, autor miał sięgać „pamięcią do historii i przypomnieć dzieje miasta, jego wiekowe związki z Polską, jego funkcję historyczną w życiu narodu”¹⁸. Tołkin zakładał przy tym, że historyczna funkcja pomnika zostanie podkreślona na samym pomniku, za pomocą elementów płaskorzeźby i napisów¹⁹. Podsumowując, Tołkin stwierdzał, że będzie to: „Pomnik wyzwolenia i tysiącletniej jedności z macierzą, pomnik chwały oręża polskiego i wytrwałości ludu polskiego, który był, jest i będzie prawym gospodarzem tych ziem. (...) Pomnik będzie miejscem, do którego kierowane będą wszystkie wycieczki zwiedzające Kołobrzeg, a jego widoczność od strony morza każe uwzględnić w locjach²⁰ i na mapach morskich. Wszystkim, przepływającym w pobliżu statkom – przypominać on będzie o wiekowej polskości tych ziem i o czynach żołnierza polskiego”²¹.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że artysta stosunkowo niewiele miejsca poświęcił walkom o Kołobrzeg w roku 1807 – w niedużym stopniu przedstawia nawet losy polskich żołnierzy podczas kampanii

16 [Za:] Jerzy Patan, *Moje lata sześćdziesiąte. Kołobrzeg 1960–1969*, cz. I, Wydawnictwo PATAN, Kołobrzeg 2009, s. 249

17 AP Koszalin, sygn. 144, zespół: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kołobrzegu; jednostka archiwalna: Pomnik Wyzwolenia w Kołobrzegu projektu artysty rzeźbiarza i architekta – Wiktora Tołkina, 1959 r., k. 3.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Wyraz spolszczony, wywodzi się z łaciny: locus, loci – miejsce, przestrzeń, miejscowość. [Za:] Kazimierz Kumaniecki, *Słownik łacińsko-polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1977, s. 295.

21 AP Koszalin, sygn. 144, j.a. Pomnik Wyzwolenia w Kołobrzegu, k. 3.

napoleońskiej. Na kolejnych stronach Tołkin zauważał, że „Kołobrzeg jest dziś dużym miastem powiatowym, położonym w województwie koszalińskim. Rozłożył się u ujścia rzeki Parsęty – Prośnicy do morza. Miasto, liczące w r. 1940 36.800 ludności wróciło do Polski jako pustynia ruin i zgliszcz”²². W jego tekście widać również bardzo dużą wagę poświęcaną idei „Polski piastowskiej”, kwestii wyzwolenia oraz potrzebie odbudowy miasta jako miasta portowego i centrum wczasowo-turystycznego: „Pomnik stanąć ma nad morzem, na skraju wydmowego brzegu i plaży. Na zapleczu posiadać ma park, przez który organicznie łączyć się będzie z miastem. Architektura pomnika posiadać powinna walory widokowe i w swojej bryle pasować do nowoczesnej architektury współczesnego Kołobrzegu. W dolnej części wieża ta posiada przelot, jak gdyby bramę o łukowatym sklepieniu, przez którą w formie masywnej bryły przechodzą żołnierze. Na czole tej bryły wykute wyraźnie postacie trzech żołnierzy – zgodnie bowiem z historią trzej polscy żołnierze na oczach zgromadzonego wojska weszli do morza i wbili w dno Bałtyku biało-czerwoną flagę. Poza żołnierzami figury o symbolicznym wyglądzie, zlekka tylko zarysowane i stylizowane, ale łatwe do rozpoznania. To woje Bolesławowi, którzy tutaj ułożyli pieśń zapisaną przez Galla Anonima”²³ [pisownia jak w oryginale].

Istotni dla Tołkina są na poły legendarni wojowie Krzywoustego, którzy w 1107 roku mieli zdobyć Kołobrzeg. Pieśń, o której pisze rzeźbiarz, to zapewne piosnka cytowana przez Galla Anonima „Naszym przodkom wystarczały ryby słone i cuchnące”. Nawijając w swoich planach architektonicznych do czasów średniowiecza, Tołkin odnosi się do pewnej ideologii Ziem Zachodnich i Północnych (nazywanych też Ziemią Odzyskanymi). Powołanie się na historię piastowską miało stanowić pewną historyczną paralelę do walk żołnierzy 1. i 2. Armii Wojska Polskiego. Zarówno wojowie Piastów jak i żołnierze 1. i 2. AWP walczyli z „żywołem niemieckim” czy „żywołem germańskim”, co było istotne z punktu propagandowego. Wedle koncepcji pomnika, historia II wojny światowej miała wieńczyć rozpoczętą jeszcze w czasach średniowiecza walkę Słowian o szeroki dostęp do Bałtyku. W tym kontekście Kołobrzeg był bardzo istotny ze swoją bogatą historią średniowiecza. Artysta podkreśla również, że ideologicznie pomnik ma mieć wymiar pamięci heroicznej, nie martyrologicznej: „Umiejscowienie pomnika stwarza konieczność użycia kolorów /zieleni parku, żółci piasku plaży, błękit nieba i stalowo-szmaragdowe morze/. Głównym elementem kolorystycznym musi stać się wieża, która powinna posiadać bądź okładzinę szlachetną polaryzującą i kolorową bądź powinna zostać wykonana z odpowiedniego materiału o pożądanej barwie i fakturze. Będzie to również wyrazem radości. Pomnik bowiem nie jest pomnikiem martyrologii, a chociaż upamiętnia czyny

22 Tamże, k. 9.

23 Tamże, k. 11.

*i chwałę również i tych którzy padli, wyraża szczęście obecnych dni. Rzecz jasna jednak z pogodnym nastrojem barwy kształtu wieży musi kontrastować bryła symbolizująca marsz ku morzu. Sylwetki żołnierzy dynamiczne, bojowe, groźne. Jest to bowiem symbol walki oraz symbol gotowości do obrony naszych granic*²⁴.

Można odnieść wrażenie, że według Tołkina pomnik miał mieć wymiar raczej heroiczny niż martyrologiczny. Miał bardziej wiązać się z atmosferą zwycięstwa, którą również mocno eksponował w latach 60-tych XX wieku rząd PRL. Na pomniku, według założenia Tołkina, miały się znajdować następujące napisy:

**W ROCZNICĘ WYZWOLENIA
KOŁOBRZEGU I ZAŚLUBIN
POLSKI Z BAŁTYKIEM - 18.3.1945
INNE NAPISY:
CHWAŁA BOHATEROM I ARMII WOJSKA
POLSKIEGO - WYZWOLICIELOM KOŁOBRZEGU
X
WIECZNA SŁAWA ŻOŁNIERZOM RADZIECKIM,
KTÓRZY NIE SZCZĘDZILI KRWI W BOJU
O POLSKI KOŁOBRZEG!
X
KOŁOBRZEG - GRÓD PIASTOWSKI
MIESZKA I, BOLESŁAWA CHROBREGO
I BOLESŁAWA KRZYWOUSTEGO
X
NIE ZGINĄ W PAMIĘCI CZYNY
POLSKICH MARYNARZY ŁAMIĄCYCH
SKUTECZNIE W ROKU 1627
SZWEDZKĄ BLOKADĘ NA TRASIE
GDAŃSK - KOŁOBRZEG
X
ANI TERROR PRUSKI, ANI HITLEROWSKI
ANI OGIEŃ ANI MIECZ
NIE ZNISZCZYŁY POLSKOŚCI KOŁOBRZEGU”²⁵**

Ostatecznie, zdecydowano się wyryc tylko trzy pierwsze peany. Tak argumentował Tołkin: „*Hasła te umieszczone w różnych miejscach na ścianie wieży na wysokości czytelnej mówią o historii Kołobrzegu i idei pomnika.*

24 AP Koszalin, sygn. 144, j.a. Pomnik Wyzwolenia w Kołobrzegu, k. 11, 12.

25 Tamże, k. 12.

*Umieszczenie ich jednak nie hierarchizuje hasel z wyjątkiem pierwszego, które objaśnia główny sens wystawienia pomnika. Nie mówi się tu o poległych, ale o tych, którzy walczyli. Nieopodal pomnika, na specjalnym, niewielkim cmentarzyku leżeć będzie bowiem płyta mówiąca o poległych. Tam właśnie złożone będą szczątki tych, którzy padli w boju”²⁶. Co ciekawe, widzimy, że otoczenie pomnika miało być znacznie bogatsze według założeń projektanta, niż zrealizowano w trakcie wykonywania inwestycji. Według koncepcji ideowej pomnika nie tylko miało dojść do symbolicznej łączności żołnierzy 1 i 2 Armii Wojska Polskiego z wojami średniowiecznymi księcia Mieszka I, króla Bolesława I Chrobrego oraz księcia Bolesława III Krzywoustego. Historycznie pomnik miał nawiązywać również do czasów nowożytnych. W związku z historią wojny trzydziestoletniej pomnik miał upamiętniać wpłynięcie trzech okrętów **pod banderą Rzeczypospolitej Obojga Narodów** do Kołobrzegu. 20 maja 1627 roku dwa galeony „Wodnik”, „Król „Dawid” oraz pinka „Arka Noego” pod dowództwem kapitana Hermanna Witte wpłynęły do kołobrzeskiego portu i po pięciu dniach odpoczynku z powrotem wypłynęły na morze w celu podjęcia walk z flotą szwedzką²⁷. Brak przy tym otwartego nawiązywania do walk napoleońskich (w tym oddziałów polskich) w 1807 roku – jednak powiązane z przymiotnikiem „hitlerowski” określenie „terror pruski” jasno sugeruje, że rzekomy duch słowiańszczyzny miał oprzeć się pruskiemu czy też niemieckiemu – co istotne według narracji w czasach Polski ludowej mówiono otwarcie o „wyzwoleniu”, nie o zdobyciu Kołobrzegu – według oficjalnej narracji słowiańskość i polskość Kołobrzegu miały zostać wyzwolone przede wszystkim przez żołnierzy 1. Armii Wojska Polskiego. Niekiedy wspominało się również o żołnierzach 2. Armii Wojska Polskiego, jak i o żołnierzach Armii Czerwonej. Oba te wątki doczekały się pewnej emanacji w zabudowie pomnika, początkowo w sloganach „Chwała bohaterom Armii Polskiej i Radzieckiej, poległym o zdobycie ziemi kołobrzesckiej” oraz na napisie dziś istniejącym „Wieczna chwała i wdzięczność Pierwszej Armii Wojska Polskiego i Braciom”.*

Uroczystość odsłonięcia pomnika z 3 listopada 1963 roku budziła duże zainteresowanie prasy i telewizji. Relacja z uroczystości została m. in. zarejestrowana przez Polską Kronikę Filmową. O uroczystości pisano również zagranicą. Na uroczystości przybyli między innymi przewodniczący Rady Państwa Aleksander Zawadzki, który dokonał aktu odsłonięcia pomnika, minister obrony narodowej Marszałek Polski Marian Spychalski, a także konsulowie: Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (Michaił Nikołajewicz Wasiljew), Niemieckiej Republiki

²⁶ Tamże, k. 13.

²⁷ Hieronim Kroczyński, Kronika Kołobrzegu...op. cit, s. 76.

Demokratycznej (Werner Staake) czy Czechosłowacji (J. Kosiner)²⁸. Na uroczystościach był również obecny Franciszek Niewidziajło, który 18 marca 1945 roku dokonał symbolicznego aktu zaślubin²⁹. Według Jerzego Patana, podziemie Pomnika Zaślubin Polski z Morzem w Kołobrzegu skrywa korytarze oraz specjalne pomieszczenie, w którym ma znajdować się okazała skrzynia, a w niej dokumenty życia codziennego Polski Ludowej, w szczególności te związane z budową pomnika³⁰.

---

28 Leszek Figas, Tadeusz Kwaśniewski, Jerzy Leslak, Władysław Łuczak, Waclaw Nowak, Stefania Zajączkowska, Pomnik Zaślubin Polski z Morzem odsłonili towarzysze A. Zawadzki i M. Spychalski”, ... op. cit. s. 1, 2. Hieronim Kroczyński, Kronika Kołobrzegu... op. cit. s. 432.

29 Leszek Figas, Tadeusz Kwaśniewski, Jerzy Leslak, Władysław Łuczak, Waclaw Nowak, Stefania Zajączkowska, Pomnik Zaślubin Polski z Morzem odsłonili towarzysze A. Zawadzki i M. Spychalski ... op. cit.

30 Jerzy Patan, Moje lata sześćdziesiąte... op. cit., s. 251.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KOŁOBRZEGU

Jednostka archiwalna: Pomnik Wyzwolenia w Kołobrzegu projektu artysty rzeźbiarza i architekta – Wiktora Tołkina, zespół „Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kołobrzegu”, sygn. 144.

ARCHIWUM HISTORII MÓWIONEJ MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

<https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/wiktor-tolkin,1668.html>
Rozmowa Małgorzaty Bramy z Wiktorem Tołkinem ps. „Ostoja”, Warszawa, 29.10.2008, dostęp: 06.08.2022 r.

PRASA

„Głos Koszaliński. Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR, 13.10.1958 r., nr 243 (1874 – w stopce gazety popełniono błąd i podano numer 244), s. 1, 2.

Leszek Figas, Tadeusz Kwaśniewski, Jerzy Leslak, Władysław Łuczak, Wacław Nowak, Stefania Zajączkowska, Pomnik Zaślubin Polski z Morzem odsłoniłi towarzysze A. Zawadzki i M. Spychalski”, [w:] Głos Koszaliński. Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR, nr 264 (3461), 03.11.1963, s. 1, 2.

Złot bohaterów walk o Kołobrzeg, [w:] Głos Koszaliński. Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR, 13.10.1958 r., nr 243 (1874 – w stopce gazety popełniono błąd i podano numer 244), s. 1, 2.

OPRACOWANIA

Grzegorz Jasiński, Walki o Wał Pomorski, [w:] „Szlak Ludowego Wojska Polskiego”, Michał Bronowicki (red.), Warszawa 2009.

Waldemar Kotowicz, Droga ku morzu, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1974.

Hieronim, Kronika Kołobrzegu, Wydawnictwo Le Petit Café, Kołobrzeg 2000.

Hieronim Kroczyński, Polskie tradycje morskie 967–1945, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg 2012.

Hieronim Kroczyński, Zapiski kronikarskie, t. 1, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg 2020.

Hieronim Kroczyński, Zaślubiny Polski z morzem, Wydawnictwo Le Petit Café, Kołobrzeg 1999.

Igor Niewiadomski „Pamięć zbiorowa w Kołobrzegu i jej uwarunkowania w latach 1945–1970”, praca magisterska, Warszawa 2018.

Igor Niewiadomski, Zaślubiny Polski z Morzem jako symboliczny akt uzyskania przez Polskę dostępu do Morza Bałtyckiego, [w:] „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, Janusz Gmitruk (red.), nr 36, 2020, s. 199–211.

Jerzy Patan, Kołobrzeg. Sto lat w fotografii 1897–1997, Wydawnictwo PATAN, Kołobrzeg 1998.

Jerzy Patan, Moje lata sześćdziesiąte. Kołobrzeg 1960–1969, cz. II, Wydawnictwo PATAN, Kołobrzeg 2009.

Alojzy Sroga, Na drodze stał Kołobrzeg, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1980, s. 571.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powstania Warszawskiego, Piotr Rozwadowski (red.), t. 6, Wydawnictwo: „Fundacja Warszawa walczy 1939–1945”, Warszawa 2004.

INTERNET

Mirosław Gliński (MrGl), Tołkin Wiktor, architekt, artysta, rzeźbiarz, Gedanopedia. Portal: https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=TO%C5%81KIN_WIKTOR, dostęp: 19.10.2022.

Kazimierz Maleczyński (red.), Monumenta Poloniae Historica, seria II, t. II, Kraków 1952: Portal POLONA, <http://www.polona.pl/dlibra/doccontent2?id=21732&from=&from=generalsearch&dirids=1&lang=pl>, dostęp: 06.08.2022 r.

Muzeum Pamięci Sandbostel – Gedenkstätte Lager Sandbostel. Portal <https://www.stiftung-lager-sandbostel.de/>, dostęp: 19.10.2022.

Tołkin Wiktor, [w:] Straty.pl. Baza Instytut Pamięci Narodowej. Portal: <https://straty.pl/szukaj-osoby.php>, dostęp: 19.10.2022.

STRESZCZENIE

Głównym powodem napisania artykułu jest bardzo interesujące źródło znalezione w Archiwum Państwowym w Koszalinie „Pomnik Wyzwolenia Kołobrzegu”. W tych materiałach archiwalnych jest bardzo dużo źródeł związanych z niewiele znanymi informacjami o wczesnych planach budowy Pomnika Wyzwolenia Kołobrzegu. W późniejszym czasie ten pomnik był i jest do dziś nazywany Pomnikiem Zaślubin Polski z Morzem – historia budowy tego pomnika jest jedną z najistotniejszych części artykułu.

SUMMARY

The main reason to write this article is very interesting historical source found in the State Archive in Koszalin ‘The Statue of Kolobrzeg’s Liberation’. In these archival materials are many sources connected to not well-known information about previous plan of building The Statue of Kolobrzeg’s Liberation. Later that Monument was called (and so-called) ‘The Statue of Marriage with the Sea’ – the history of building that Monument is one of the most important point of all article.